

C₄ és C₈ szénhidrogének átalakulása Mo₂C és Re tartalmú
katalizátorokon

PhD értekezés tézisei

Széchenyi Aleksandar

Témavezető:

Dr. Solymosi Frigyes

Akadémikus

MTA Reakciókinetikai Kutatócsoport

Szeged

2007

Bevezetés

Napjaink egyik legnagyobb kihívása a környezetkímélő vegyipari eljárások kidolgozása és bevezetése. Ebben a heterogén katalízis jelentős szerepet játszik, ezért fontos a meglévő heterogén katalitikus eljárások jobb megismerése, valamint új eljárások, katalizátorok kidolgozása és előállítás.

A szénhidrogének kémiájával és katalitikus átalakításával foglalkozók tábora igen nagy, és a legtöbb folyamatot már alaposan megvizsgálták és leírták. Kis szénatomszámú olefineket a természetes források csak kis mennyiségben tartalmaznak. Mivel ezek értékes alapanyagok a műanyagiparban, az alkánok dehidrogénezése fontos vegyipari eljárás. A másik fontos eljárás a katalitikus reformálás, amely során nagyobb szénatomszámú, elágazó láncú és aromás vegyületeket nyerünk. Magas oktánszámú, elágazó láncú szénhidrogéneket elsősorban belsőégésű motorok üzemanyagaként hasznosítjuk. Az aromás vegyületek ilyen célú felhasználása azonban ma már csökken, mert alkalmazásuk jelentős környezetszennyező és egészségkárosító kockázattal jár, de emellett mégis nélkülözhetetlen kiindulási anyagok a további vegyipari szintezésekhez. Az aromások előállításának legújabb módszere a katalitikus reformálás. Erre a célra a zeolitok kiváló katalizátornak bizonyultak, rájuk alapozva számos eljárást dolgoztak ki. A kis szénatomszámú C_2 - C_4 szénhidrogének aromatizálására szolgál az M2 forming, a Mobil vállalat fejlesztése, melynek katalizátora a H-ZSM-5, valamint a Cyclar eljárás, a UOP-BP fejlesztéseként, ahol katalizátorként galliummal adalékolt H-ZSM-5-öt használnak. A nagyobb szénláncú C_6 - C_8 alkánokból a Chevron vállalat Aromax eljárásával gyártanak aromás vegyületeket, katalizátorként pedig nagy diszperzitású platinát használnak, báriummal ioncserélt L-zeoliton.

Miután felfedezték, hogy a $Mo_2C/ZSM-5$ katalizátor képes aktiválni a metánt és azt kis konverzió mellett, nagy szelektivitással aromás vegyületekké,

főleg benzollá alakítani, több kutatócsoport is bekapcsolódott a Mo₂C katalitikus szerepének és tulajdonságainak beható tanulmányozásába.

Célkitűzés

Laboratóriumunkban a Mo₂C tartalmú katalizátorok vizsgálata két irányban folyik: katalitikus hatásukat vizsgáljuk a szénhidrogének átalakításában, valamint a szénhidrogén fragmenteket tanulmányozzuk különböző elektronspektroszkópiai módszerekkel. A metán átalakításában kapott eredmények, további kutatásokat ösztönöztek, és más szénhidrogének aromatizációját is megvizsgáltuk ezen a katalizátoron. Megvizsgáltuk az etán, etilén és propán aromatizációját.

A dolgozatom célja, e munka folytatásaként, megvizsgálni és leírni a tiszta és hordozott Mo₂C katalitikus hatását a C₄ és a C₈ szénhidrogének aromatizálásában. Külön figyelmet szentelünk a ZSM-5 összetételének hatására a Mo₂C katalitikus teljesítményére, valamint az előállítás és az előkezelés hatásának feltérképezésére. Részletes méréseket végzünk a teljesen inaktív oxid hordozókra felvitt Mo₂C katalizátorokon. Annak érdekében, hogy részletesebben megismerjük az aromás vegyületek keletkezésének mechanizmusát, megvizsgáljuk az 1-butén, izobutén és 1-oktén reakcióit azonos katalizátorokon, ami feltevésünk szerint az átmeneti termékek sorának első tagjai.

Alkalmazott módszerek

A tiszta Mo₂C-ot hőmérséklet programozott reakcióval állítottuk elő M.L.H. Green és munkatársai alapján MoO₃-ból, 10% C₂H₆/H₂ gázkeverékkel. A MoO₃-ot szobahőmérsékletről 900 K-re fűtöttük 1 K/perc felfűtési sebességgel. A MoO₃ tartalmú katalizátorokat impregnálással állítottuk elő. A hordozókat ammónium-heptamolibdát Mo₇O₂₄(NH₄)₆ × 4H₂O oldattal impregnáltuk, amit 863

K-en 5 óráig kalcináltunk. A MoO_3 -t tartalmazó mintákat a tiszta Mo_2C esetében leírt módon karbidizáltuk etán/hidrogén eleggyel. A katalizátort XPS és FTIR módszerekkel jellemeztük.

Katalitikus reakciókat 1 atm nyomáson, állóágyas folyamatos áramlású rendszerben vizsgáltuk, amely 8 mm belsőátmérőjű kvarc csőből állt. A katalizátor tabletták törmelék formájában kerültek felhasználásra, amelyeknek átlagos mérete 1-2 mm volt. A reakciótermékeket gázkromatográfiásan elemeztük. Reakció során lerakódott szén mennyiségét és reaktivitását hőmérséklet programozott reakcióval (TPR) határoztuk meg.

Új tudományos eredmények

Munkánk eredményeiből a következő, új tudományos eredményekre tudunk következtetni:

1. Ha Mo_2C -ot adunk a ZSM-5-höz, akkor a katalizátor katalitikus tulajdonságai jelentősen megváltoznak, ami a dehidrogénezési és aromatizációs készség növekedésében nyilvánul meg.
2. A reakciótermékek szelektivitásának nulla konverzióra történő extrapolálásával arra a következtetésre jutottunk, hogy az aromás vegyületek másodlagos reakciókban keletkeznek, az első lépésben keletkező telítetlen vegyületek továbbalakulásával.
3. Mo_2C aktívnak bizonyult a vizsgált szénhidrogének dehidrogénezésében és aromatizációjában abban az esetben is, amikor az önmagában teljesen inaktív SiO_2 -ra vittük fel. Ezek a folyamatok feltehetően a $\text{Mo}_2\text{C}/\text{SiO}_2$ Lewis savas centrumain játszódnak le.

4. A Mo_2C sokkal kisebb hatással volt az 1-butén és izobutén átalakulására a ZSM-5 mintákon, ami arra enged következtetni hogy a butil gyökök, amelyek a Mo_2C felületén keletkeztek felelősek a további aromás vegyületek keletkezésében.
5. A Re katalizálta a n-bután dehidrogénezését és aromizációját akkor is, ha a teljesen inaktív SiO_2 -ra vittük fel.
6. A tiszta Mo_2C aktívnak bizonyult a n-oktán dehidrogénezési és dehidrociklizációs reakciókban. A termékek között oktén izomereket és magasabb hőmérsékleten aromás szénhidrogéneket találtunk. A fő aromás termék az o-xilol. Ezen felül etil-benzol, toluol és benzol is képződött. Megállapítottuk, hogy a reakció monofunkciós mechanizmus szerint játszódik le.
7. A Mo_2C katalitikus hatása jelentősen növekedett azokban az esetekben, amikor különböző hordozókra (Al_2O_3 , SiO_2 és ZSM-5) vittük fel. Azt találtuk, hogy termékeloszlás jelentősen függ a hordozó minőségétől. A $\text{Mo}_2\text{C}/\text{Al}_2\text{O}_3$ -on a C_8 aromások a fő termékek, míg a $\text{Mo}_2\text{C}/\text{SiO}_2$ -on és a $\text{Mo}_2\text{C}/\text{ZSM-5}$ -ön ezen termékek hidrogenolízissel tovább alakulnak, benzol valamint toluol képződik belőlük.

Publikációs lista

Az értekezés alapját képező közlemények:

1. F. Solymosi, R. Németh, **A. Széchenyi**

Aromatization of n-butane over supported Mo₂C catalyts

Catal. Lett. 82 (2002) 213.

Impakt faktor: 1,559

2. F. Solymosi, **A. Széchenyi**

Aromatization of n-butane and 1-butene over supported Mo₂C catalyst

J.Catal. 223 (2004) 221.

Impakt faktor: 4,063

3. F. Solymosi, P. Tolmacsov, **A. Széchenyi**

Reactions of propane and n-butane on Re/ZSM catalyst

Stud. Surf. Sci. Catal. 147 (2004) 559.

4. F. Solymosi, **A. Széchenyi**

Aromatization of isobutane and isobutene over Mo₂C/ZSM-5 catalyst

Appl. Catal. A 278 (2004) 111.

Impakt faktor: 2,378

5. **A. Széchenyi**, F. Solymosi

n-Octane aromatization on Mo₂C-containing catalyts

Appl. Catal. A 306 (2006) 149.

Impakt faktor: 2,630

Az értekezés alapját képező közlemények összesített impakt faktora:

10,630

Az értekezés anyagához közvetlenül nem kapcsolódó közlemények:

6. M. Szekeres, **A. Széchenyi**, K. Stepan, T. Haraszti, I. Dékány
Layer-by-layer self-assembly preparation of layered double
hydroxide/polyelectrolyte nanofilms monitored by surface plasmon resonance
spectroscopy
Coll. Poly. Sci. 283 (2005) 937.

Impakt faktor: 1,263

7. **A. Széchenyi**, R. Barthos, F. Solymosi
Aromatization of ethanol on Mo₂C/ZSM catalysts
Catal. Lett. 110 (2006) 85.

Impakt faktor: 1,772

8. R. Barthos, **A. Széchenyi**, F. Solymosi
Decomposition and aromatization of ethanol on ZSM-based catalysts
J. Phys. Chem. B 110 (2006) 21816.

Impakt faktor: 4,115

9. R. Barthos, **A. Széchenyi**, F. Solymosi
The decomposition of ethanol over Mo₂C/carbon catalysts
Appl. Catal. A 327 (2007) 95.

10. **A. Széchenyi**, F. Solymosi
Production of hydrogen in the decomposition of ethanol and methanol over
unsupported Mo₂C catalyst
J. Phys. Chem. B 111 (2007) 9509.

A közlemények összesített impakt faktora:

17,780

Az értekezés anyagának bemutatása előadások és poszterek formájában

1. F. Solymosi, **A. Széchenyi** and R. Németh

Aromatization of n-butane over supported Mo₂C catalysts

18th North American Catalysis Society Meeting

Cancun, Mexico, 2003. június 1-6.

2. F. Solymosi, P. Tolmacsov, **A. Széchenyi**

Reaction of propane and n-butane on Re/ZSM-5 catalyst

7th Natural Gas Conversion Symposium

Dalian, Kína, 2004. június 6-10.

3. **A. Széchenyi**, F. Solymosi

C₄ szénhidrogének átalakulása Mo₂C tartalmú hordozós katalizátorokon

Katalízis Munkabizottság és a Felületkémia és Nanoszerkezet Munkabizottság
ülése

Szeged, 2005. május 19-20.

4. **A. Széchenyi**

Izobután és izobutén aromatzációja Mo₂/ZSM-5 katalizátoron

Matematikai és Természettudományi Kuratórium, Fiatal kutatók meghallgatása

Budapest, 2005. június 10.

5. F. Solymosi, **A. Széchenyi**: Aromatization of isooctane on Mo₂C catalysts

Catalytic Processing of Renewable Sources: Fuel, Energy, Chemicals

Athens-Crete, Görögország 2006 május 15-19.

6. **A. Széchenyi**, F. Solymosi: Aromatization of n-octane on Mo₂C-containing
catalysts

8th Pannonian International Symposium on Catalysis

Szeged, 2006, július 4-7.

Társszerzői/ első szerzői lemondó nyilatkozatok

Alulírott nyilatkozom, hogy Széchenyi Aleksandar „C₄ és C₈ szénhidrogének átalakulása Mo₂C és Re tartalmú katalizátorokon” című Ph.D. értekezését ismerem, a tézisekben foglalt tudományos eredményeket tudományos fokozat megszerzéséhez nem használtam fel, s tudomásul veszem, hogy azokat ilyen célból a jövőben sem használhatom fel. Kijelentem, hogy a tézisekben és az értekezésben szereplő és közösen publikált eredményekben Széchenyi Aleksandar szerepe meghatározó fontosságú volt.

Szeged, 2007. szeptember 12.

Dr. Solymosi Frigyes .....
témavezető

Németh Róbert .....

Tolmacsov Péter .....